

Liturgijsko slavlje Prve nedjelje korizme (ciklus "A")

Akšamović, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:635168>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-08-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**LITURGIJSKO SLAVLJE PRVE NEDJELJE KORIZME
(CIKLUS „A“)
Diplomski rad**

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin

Student:

Matea Akšamović

Đakovo, 2020.

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	4
Uvod.....	5
1. Povijest.....	6
1.1. Nastanak i formiranje korizme u rimskoj liturgiji.....	6
1.2. Razvoj katekumenskih obreda	8
1.2.1. Počeci	8
1.2.2. Kasniji razvoj.....	10
1.2.3. Red krštenja odraslih prema obredniku 1614./1929.....	11
1.3. Današnji Red pristupa odraslih u kršćanstvo	13
1.3.1 Pred-katekumenat	13
1.3.2. Katekumenat	13
1.3.3. Vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja	14
1.3.4. Slavlje pristupa k sakramentima.....	15
2. Bogoslužje Prve korizmene nedjelje („A“)	16
2.1. Obred izbora ili upisa imena prema Redu pristupa odraslih u kršćanstvo.....	16
2.1.1. Tijek obreda.....	16
2.1.2. Molitve	17
2.2. Misna čitanja	20
2.2.1. Prvo čitanje: Post 2, 7-9; 3, 1-7	20
2.2.2. Drugo čitanje: Rim 5, 12-19.....	23
2.3. Misne molitve.....	30
2.3.1. Zborna (Collecta).....	30
2.3.2. Darovna (Super oblata).....	32
2.3.3. Predslovlje (Praefatio).....	33
2.3.4. Popričesna (Post Communionem)	35
Zaključak	37
Literatura.....	39

Sažetak

U ovom radu prikazujemo liturgijsko slavlje Prve nedjelje korizme (ciklus „A“) pod kojim se slavi obred izbora ili upisa imena katekumena. Rad je podijeljen u dva glavna dijela. U prvom donosimo povijesni pregled korizmenoga vremena odnosno nastanak i formiranje korizme u rimskoj liturgiji, razvoj katekumenske liturgije od samih početaka, preko obrednika iz 1614., pa do katekumenskih obreda prema važećem Redu pristupa odraslih u kršćanstvo. U drugom dijelu prikazujemo bogoslužje Prve korizmene nedjelje u kojem se s katekumenima slavi izbor ili upis imena, analiziramo misna čitanja te na kraju donosimo i komentiramo misne molitve.

Ključne riječi: korizma, katekumenska liturgija, stupnjevi katekumenata, misna čitanja, misne molitve.

Summary

The liturgical celebration of the First Sunday of Lent (cycle “A”)

This paper presents the liturgical celebration of the First Sunday of Lent (cycle “A”) under which the rite of choice or the registration of the name of the catechumen is celebrated. The paper is divided into two main parts. The first part is about the historical overview of the Lenten time, i.e. the origination and formation of Lent in the Roman liturgy, the development of the liturgy of the catechumens from the very beginning, through the Rite of 1614, to the catechumenal rites according to the current Order of Adult Accession to Christianity. The second part displays the worship of the First Sunday of Lent, in which the choice or registration of names is celebrated together with the catechumens. The second part further analyzes the mass readings and finally presents and comments on the mass prayers.

Keywords: Lent, liturgy of catechumens, degrees of catechumenate, mass readings, mass prayers.

Uvod

Korizma je vrijeme priprave za Uskrs, koji je nakon nedjelje, najstariji kršćanski blagdan. Također je i vrijeme pripreme odraslih za primanje sakramenata kršćanske inicijacije: krštenja, potvrde i euharistije. Prve korizmene nedjelje obredom izbora ili upisa imena započinje bliža priprava katekumena za inicijaciju čiji je vrhunac u Vazmenoj noći.

U prvom dijelu rada prikazujemo nastanak korizme u rimskoj liturgiji, a zatim razvoj katekumenske liturgije od 2. do 6. stoljeća te obred krštenja odraslih prema obredniku iz 1614. godine. Na koncu prvoga dijela ukratko opisujemo stupnjeve katekumenata prema važećem Redu pristupa odraslih u kršćanstvo.

U drugom dijelu prikazujemo današnje bogoslužje Prve korizmene nedjelje i tijek obreda izbora ili upisa imena prema Redu pristupa odraslih u kršćanstvo. Potom donosimo i analiziramo misna čitanja. Na koncu donosimo i komentiramo misne molitve.

1. Povijest

1.1. Nastanak i formiranje korizme u rimskoj liturgiji

Riječ *korizma* (lat. *Quadragesima* - četrdesetnica) prvi spominje Euzebij Cezarejski, zatim Atanazije, Ćiril Jeruzalemski te 5. kanon Nicejskog sabora.¹ Trajanje i sadržaj korizme plod su dugotrajnog povijesnog razvoja. U početku se priprava na slavlje Vazma sastojala od jednodnevnog ili dvodnevnog posta, kojeg spominje i sveti Irenej oko 190. godine. Hipolit Rimski u svojoj *Apostolskoj predaji* govori o postu od petka do mise vazmenog bdjenja. Vrlo brzo se taj post proširio na čitav Veliki tjedan. Tako *Didascalia Apostolorum*, sirska dokument iz 3. stoljeća propisuje:

„Od desetog (tj. dana mjeseca), a to je drugi dan po suboti, postit ćete u dane Pashe, i uzet ćete samo kruha, soli i vode o devetoj uri sve do petog dana po suboti. Na dan priprave (Parasceve) i u subotu postit ćete cijeli dan, tako da ništa ne okusite.“²

Četrdesetodnevni vazmeni post prvi se put spominje 306. godine u tzv. *Epistula canonica* svetog Petra Aleksandrijskog, a po čitavoj se Crkvi proširio u 4. stoljeću.³ U Rimu je u počecima priprava započinjala nedjelju prije Vazma čitanjem Muke, kroz cijeli tjedan se postilo, a tijekom 4. stoljeća proširila se na tri tjedna. *Quadragesima* je prvotno počinjala na šestu nedjelju prije Vazma i protezala se do Velikog četvrtka, kada se u Rimu održavalo svečano ponovno primanje pokornika u crkveno zajedništvo.⁴ Ako brojimo četrdeset dana od Velikog četvrtka unatrag, dolazimo do Prve nedjelje korizme iliti *Caput Quadragesimae*. Budući da su pokornici trebali primiti pepeo kao znak bliže priprave na pomirenje na Veliki četvrtak, a kako se to nije smjelo činiti nedjeljom, obred pepeljenja za njih je bio u srijedu prije Prve nedjelje korizme. Tako u Gelazijevu sakramentaru nalazimo najstarije svjedočanstvo o početku četrdesetnice u srijedu, koju se nazivalo *Feria IV cinerum, caput ieiunii*.⁵ Kasnije su i ostali vjernici iz pobožnosti pristupali obredu pepeljenja pa se za početak korizme počela uzimati upravo Srijeda – Pepelnica. Iako je bila korizma, nedjeljama se nije postilo. Oduzevši šest nedjelja, došlo

¹ Usp. Z. PAŽIN, Milostinja, molitva, post. Liturgijski sadržaji Pepelnice kao početka korizme, u: *Bogoslovska smotra* 70(2000.)3-4, 811-827., ovdje 812.

² Citirano prema: V. ZAGORAC, *Krist posvetitelj vremena*, Zagreb, 1996., 144.

³ Usp. *Isto*

⁴ Usp. A. ADAM, *Slaviti crkvenu godinu*, Sarajevo, 2003., 78.

⁵ Usp. V. ZAGORAC, *Krist posvetitelj vremena*, 145.

se do broja trideset i šest pa se moralo dodati još četiri dana *prije* Prve nedjelje korizme. Kada se dodaju dani od Čiste srijede i k tome još Veliki petak i subota, ponovno se dolazi do četrdeset dana posta.

U nekim krajevima subote se nisu računale kao dani posta i Veliki tjedan u korizmu pa je u 6. stoljeću važnost pridodana trima pretkorizmenim nedjeljama koje svoje podrijetlo imaju u monaškoj pobožnosti. Oko 520. godine nastala je Pedesetnica (Quinquagesima), 541. godine Šezdesetnica (Sexagesima) i Sedamdesetnica (Septuagesima) na prijelazu između 6. i 7. stoljeća.⁶ U tom razdoblju post nije bio strog, misno je ruho bilo ljubičaste boje, a izostavljala se Slava, Aleluja i Tebe Boga hvalimo. Reformom kalendara 1969. godine, ove su nedjelje ukinute.

Na oblikovanje četrdeset dana zasigurno je utjecaj imala biblijska tipologija u kojoj središnje mjesto zauzima Isusov četrdesetodnevni post u pustinji (Mk 1, 13; Mt 4, 2). Osim toga, u Bibliji postoji još nekoliko mjesta koja simboliziraju četrdeset dana ili godina: četrdeset dana i noći je trajao potop (Post 7, 4), izabrani narod četrdeset je godina lutao pustinjom (Jš 5, 6), Mojsije je četrdeset dana bio na brdu Sinaj (Izl 24, 18), a isto toliko je Ilija na putu do Božje gore Horeba (1 Kr 19, 8).

Kao što smo vidjeli, rimska je korizma u počecima imala trostruko značenje:

1. vrijeme neposredne pripreve pokornika na pomirenje na Veliki četvrtak,
2. vrijeme pripreve katekumena na krštenje u Vazmenom bdjenju,
3. vrijeme pripreve ostalih vjernika na proslavu vazmenog otajstva.⁷

⁶ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijsko vrijeme i prostor. Nacr predavanja*, Đakovo, 2014., 43.

⁷ Usp. *Isto*, 41.

1.2. Razvoj katekumenskih obreda

Ranokršćanska Crkva je početkom 3. stoljeća na Istoku i na Zapadu stvorila osnovne crte pripreve na sakramente inicijacije, koji će vrijediti i za naredna dva stoljeća.⁸ Prva poduka o vjeri bila je privatnog oblika, a kada je Crkva preuzima na sebe, od 3. stoljeća postaje uređena ustanova, kakvu susrećemo kod Hipolita Rimskog. Nakon što su kršćani 313. godine dobili slobodu, porastao je broj kandidata za krštenje. Crkva je, da bi se zaštitila od onih koji su htjeli postati kršćanima iz društvenih interesa, ustrajala na katekumenatu. Tako katekumenat svoje zlatno doba doživljava u 4. stoljeću.⁹ Spomenut ćemo neke značajnije pisce i kršćanske spise koji govore o katekumenatu.

1.2.1. Počeci

Tertulijan

Početkom 2. stoljeća, Tertulijan piše spis *De baptismo*, namijenivši ga pripravniciima za krštenje. U svojoj katehezi polazi od vode koja je znak očišćenja i spasenja, dok se liturgija krštenja naznačava. Katekumenat shvaća kao vrijeme duhovne pripreve kroz molitvu, post, klanjanje i bdjenje.¹⁰

Samo krštenje podjeljivalo se uranjanjem. Dok je katekumen bio u vodi, krstitelj je nad njim izgovarao riječi koje su *propisani oblik*: „Pođite dakle, i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga“ (Mt 28, 19). Nakon što bi katekumen ispovijedao svoju vjeru, slijedilo je pomazanje i polaganje ruke, u čemu treba prepoznati sakrament potvrde. Obred je završavao molitvom (euharistijska molitva i Oče naš) u kojoj su prvi put sudjelovali i novokršćenici.

Pravo podjeljivanja krštenja imao je biskup, zatim uz njegovu ovlast, svećenici, đakoni i laici, dok se ženama osporava pravo krštavanja. Kršteni mora poznavati kršćansku vjeru, zbog čega se trebao krstiti u odrasloj dobi. Svaki je dan prikladan za krštenje. Ipak, najprikladnije je u vazmenom bdjenju ili u duhovskom vremenu.

⁸ Usp. H. JEDIN (ur.), *Velika povijest Crkve. Od praopćine do ranokršćanske velecркve*, I, Zagreb, 1971., 310.

⁹ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo, 2018., 23.

¹⁰ Usp. TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Zagreb, 1981., 85.

Hipolit

Hipolit Rimski u svom djelu *Traditio Apostolica* iz 215. godine donosi točnu strukturu katekumenata po stupnjevima. Na početku prijatelji i kumovi dovode kandidate učitelju koji ih pita za ime, motive obraćenja, zanimanje i ponašanje. Osobe koje prođu prvi ispit ulaze u katekumenat koji traje tri godine, za naprednije i kraće. Katekumeni mole odvojeno od ostalih vjernika, ne daju si poljubac mira, a na kraju svakog susreta učitelj polaže ruku na njih.¹¹ U bližoj pripravi za inicijaciju, katekumeni prolaze još jedan ispit. Postaju izabranici i kao takvi mogu, zajedno s ostalim vjernicima, biti na službi riječi (ne i cijeloj euharistiji).

Vrhunac cjelokupnog katekumenata bilo je slavlje sakramenata inicijacije u Vazmenoj noći. Izravna priprava za inicijaciju bio je post. Tijekom molitvenog bdjenja slušala su se čitanja, pouke i molitve. Pred jutro, biskup je blagoslivljao vodu, ulje zahvale i ulje otklinjanja. Nakon odreknuća od sotone i mazanja otkletvenim uljem, slijedi krštenje. Đakon zajedno s krštenikom ulazi u vodu, polaže mu ruku na glavu, pitajući ga pritom vjeruje li u Boga Oca Svemogućega, u Isusa Krista, Sina Božjega, u Duha Svetoga, svetu Crkvu i uskrsnuće tijela. Iza svakog *Vjerujem*, krštenik biva uronjen u vodu, odnosno kršten i tako tri puta. Kada izađe iz vode, svećenik ga maže posvećenim uljem, što je znak primanja u kršćansku zajednicu. Biskupovim pomazanjem i zazivom Duha Svetoga, novokrštenik prima sakrament potvrde, postavši tako dostojan zajedno s ostalim vjernicima slaviti euharistiju.¹² Po završetku obreda, slijedilo je razdoblje mistagogije gdje su novokrštenici bili uvađani u još neka otajstva kršćanske vjere.

Ćiril Jeruzalemski

Ćiril Jeruzalemski ostavio je brojne kateheze u kojima je katekumene pripremao na krštenje i već krštene, kroz vazmeni tjedan, poučavao o smislu krsnoga čina.¹³ Detaljno pojašnjava na koji se način čovjek treba odreći sotone i služiti Bogu. Prilikom odricanja izabranik se okreće prema zapadu, koji označava sotonino kraljevstvo, dok

¹¹ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 30.

¹² Usp. *Isto*, 32.

¹³ Usp. M. MANDAC, Krsno otajstvo u otačko doba, u: *Služba Božja* 52(2012.)2, 149-184., ovdje 168.

istok, predstavlja uskrsloga Krista.¹⁴ Odričući se, po krštenju i pomazanju, suobličuje se Kristu.

Ivan Zlatousti

Ivan Zlatousti u svojim *Krsnim poukama* spominje obrede katekumenata, opisujući pritom obrede odreknuća od sotone i ispovijedanje vjere u Boga, kao i čega se točno krštenik treba odreći. Pobijedivši sotonu, Krist je preuzeo zarobljenike koji su bili odriješenih haljina i bosih, te se takvima predstavljaju i katekumeni. Kandidate za krštenje Krist otima od Sotone da bi ih učinio svojim slugama i tako im podario pravi život i slobodu.¹⁵

Ambrozije

Ambrozije u spisima *Spis o otajstvima* i *Spis o tajnama* posebnu pozornost posvećuje katekumenatu i obredima kojima se obavlja krštenje. Navodi kako se kandidati prije krštenja odriču sotone i njegovih djela, svijeta i njegovih požuda. Ambrozije krštenje smatra novim rođenjem: „Kao što je Isusovo uskrsnuće bilo novo rođenje, tako je i ovo uskrsavanje iz zdenca novoporod.“¹⁶

1.2.2. Kasniji razvoj

Poslanica Ivana Đakona

Poslanica Ivana Đakona iz 429. godine donosi podatke o katekumenskoj liturgiji u 5. stoljeću. U svojoj poslanici izlaže nauku i propise u vezi krštenja. Budući da je čovjek po istočnom grijehu rob sotone, čim povjeruje mora se odreći sotone. Pouka treba sadržavati osnovne članke vjere. Razdoblje katekumenata sadrži različite obrede od kojih svaki ima određeno značenje: često polaganje ruku, duhanje u lice, davanje soli, predaja Vjerovanja, skrutniji, doticanje ušiju, nosnica i prsiju.¹⁷

¹⁴ Usp. ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, Split, 2005., 195-198.

¹⁵ Usp. IVAN ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000., 156.

¹⁶ Usp. AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986., 168.

¹⁷ Usp. *Ioannes Diaconus Epistola ad Senarium*, (PL 59, 399-408).

Gelazijev sakramentar

Gelazijev sakramentar iz 5./6. stoljeća ne opisuje katekumenske obrede. Donosi molitvene obrasce nad katekumenima, a krsna liturgija je detaljno opisana. Sakramentar ne razlikuje obred ulaska među katekumene od obreda ulaska među izabranike.

Na ulasku u katekumenat, četiri su čina praćena molitvenim obrascem: upis imena, duhanje u lice, znamenovanje znakom križa i davanje soli.¹⁸ Slijede provjere odnosno skrutiniji s otkletvenim molitvama te predaja Vjerovanja i molitve Gospodnje. Slavlje sakramenata inicijacije, započinje otkletvenom molitvom uz polaganje ruku i doticanje nosnica i ušiju. Nakon mazanja prsa i pleća izabranika i njihova izgovaranja Vjerovanja, blagoslivlja se voda. Sam obred krštenja slijedi Hipolitovu strukturu.¹⁹ Uz polaganje ruku, molitvu i mazanje krizmenim uljem, biskup novokrštenicima podjeljuje sakrament potvrde, a zatim slijedi euharistijska služba. U vazmenoj osmini novokrštenici su dodatno poučavani i sudjelovali u euharistijskom slavlju (vrijeme mistagogije).

1.2.3. Red krštenja odraslih prema obredniku 1614./1929.

Prema obredniku iz 1614. godine koji je vrijedio sve do Drugog vatikanskog sabora, postojala je samo katehetska priprava na krštenje, dok se sva *katekumenska* liturgija sjedinila s redom krštenja.²⁰ S obzirom na bogoslužje sakramenata, Rimski obrednik iz 1929. godine, identičan je prvom izdanju iz 1614. godine. Krštenje se svečano podjeljivalo na Veliku ili Duhovsku subotu, u crkvi ili krstionici, a krstio je župnik.

Priprava započinje na oltaru, gdje se svećenik, moleći tri psalma i tri molitve²¹, pripravi za slavlje sakramenata. Na vratima crkve kandidat izražava želju za krštenjem, odriče se grijeha i ispovijeda vjeru, a svećenik ga uz molitvu znamenuje znakom križa na čelu i prsima. Ovisno o vjeri iz koje katekumen dolazi, svećenik mu kaže: „Zamrzi na (...).“²² Slijedi drugo znamenovanje znakom križa čela, ušiju, očiju, nosnica, usta,

¹⁸ Usp. L. C. MOHLBERG (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Roma, 1981. (= GeV), br. 285-290.

¹⁹ Usp. GeV, br. 449-452.

²⁰ Usp. *Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa a oblašču svetoga G. N. pape Pija XI., udešen prema Zakoniku kanonskog prava*, po tipskom izdanju rimskom, Zagreb, 1929. (= RO 1929), 21-46.

²¹ Usp. *Isto*, 24-27.

²² Usp. *Isto*, 28-29.

prsa, pleća i cijeloga tijela te završna molitva. Iza polaganja ruku, svećenik blagoslivlja sol i istu stavlja katekumenu u usta. Kandidat klečeći moli molitvu Gospodnju, a potom pristupa kumu koji ga znaменуje znakom križa na čelu. Ovaj se dio obreda ponavlja još dva puta.²³ Ako među kandidatima postoje žene, isti se obred, s neznatno izmijenjenim molitvama, obavlja nad njima. Svećenik kandidata uvodi u crkvu. Zajedno mole Vjerovanje i molitvu Gospodnju. Zatim svećenik nad kandidatom moli otkletvenu molitvu i pljuvačkom dotiče uši i nosnice, maže ga katekumenskim uljem po prsima i plećima, odlaže ljubičastu i stavlja bijelu štolu. Kandidat se vodi do krstionice, nastavlja se ispovijest vjere i sam obred krštenja - trostruko ukršteno polijevanje po glavi, uz riječi: „I., ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga.“²⁴ Slijedi mazanje svetom krizmom, odijevanje bijele haljine i pružanje zapaljene svijeće. Ako krsti biskup, on podjeljuje novokrštenicima sakrament potvrde.

²³ Usp. *Isto*, 34-36.

²⁴ Usp. *Isto*, 44.

1.3. Današnji Red pristupa odraslih u kršćanstvo

Put obraćenja odraslog čovjeka koji se pripravlja na krštenje uključuje tri glavna trenutka ili stupnja. Prvi je početno obraćenje i želja postati kršćanin, a Crkva ga prima kao oglašeniika. U drugom stupnju, osoba je napredovala u vjeri, završila katekumenat i uključena je u bližu pripravu za sakramente. Posljednji, treći stupanj je primanje sakramenata. Navedeni stupnjevi obilježeni su bogoslužnim obredima: Red primanja među oglašeniike, izbor ili upis imena i slavljenje sakramenata.

1.3.1 Pred-katekumenat

Iako Red pristupa počinje primanjem u katekumenat, neizostavno je razdoblje pred-katekumenata, odnosno vrijeme prve evangelizacije.²⁵ Nije predviđeno nikakvo liturgijsko slavlje, ali je na voditeljima da pripravnici na prikladan način izlažu evanđelje. Biskupska konferencija osim evangelizacije, može odrediti obred primanja *simpatizera*, to jest onih koji još potpuno ne vjeruju, no pokazuju sklonosti prema kršćanskoj vjeri.

1.3.2. Katekumenat

Red primanja među oglašeniike slavi se kada pripravnici već imaju početnu vjeru u Isusa Krista i odlučnost promijeniti život. Nije određeno točno vrijeme u godini kada se ima slaviti ovaj obred. Kao *Kristovim ukućanima* pripravnici je dopušteno sudjelovati na službi riječi, primati blagoslove i blagoslovine, uz prikladan obred sklapati ženidbu i imati kršćanski pokop.²⁶

Pripravnici se zajedno s jamcima i vjernicima skupe izvan crkve. Voditelj ih pozdravlja, ispituje pripravnike ime i što žele od Crkve, objašnjavajući koje su posljedice njihove želje postati kršćanima. Ako postoji potreba, primjerice u poganskim krajevima, predviđen je obred otklinjanja i odreknuća od poganstva.²⁷ Potom voditelj pripravnike namenuje znakom križa na čelu, a to isto mogu učiniti navjestitelji i jamci. Oglašeniici zajedno s jamcima ulaze u crkvu gdje započinje služba riječi. Iza homilije

²⁵ Usp. Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II. Vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. Red pristupa odraslih u kršćanstvo, Zagreb, 1974. (= RPOK), 9 (br. 9).

²⁶ Usp. *Isto*, 10-11 (br. 18).

²⁷ Usp. *Isto*, 26-27 (br. 78-82).

voditelj može oglašenicima podijeliti knjižice evanđelja. Moli se molitva vjernika i završava zaključnom molitvom. Voditelj izrazi radost zbog primanja oglašenika i otpusti ih. Ako se euharistijsko slavlje nastavlja, započinje sveopćom molitvom za potrebe Crkve i svijeta.

Obzirom na trajanje, biskupova je zadaća odrediti vrijeme i tijek katekumenata, toliko da može sazrijeti njihovo obraćenje i vjera, pa ako je potrebno i više godina.²⁸ U katekumenskoj liturgiji predviđeni su ovi obredi: služba riječi, otklinjanja, blagoslov katekumena, mazanje katekumenskim uljem, predaje Vjervovanja i molitve Gospodnje.²⁹ Ako se smatra prikladnim, svećenik ili đakon mogu, na kraju službe riječi, svim oglašenicima podijeliti prvo pomazanje, koristeći se katekumenskim uljem.

1.3.3. Vrijeme čišćenja i prosvjetljivanja

Crkva na Prvu nedjelju korizme slavi obred izbora, odnosno upisa i primanja oglašenika prikladnih za skorašnje primanje sakramenata. Naziva se izbor, jer primanje od strane Crkve ima svoj temelj u Božjem izabranju u čije ime Crkva djeluje, kao i upis imena ukoliko pripravnici kao zalog vjernosti svoja imena upisuju u knjigu izabranika.³⁰ Biskup, svećenici, navjestitelji, kumovi, u konačnici cijela crkvena zajednica, nakon pomnog razmatranja, daju svoj sud o napretku i prikladnosti pojedinog oglašenika, koji ovim obredom postaju izabranici.

U korizmi su za izabranike predviđene još provjere (lat. *scrutinia*) i predaje (lat. *traditiones*). *Provjere* su obredi i molitve Crkve nad izabranicima radi oslobađanja od utjecaja zla. Svrha je očistiti pameti i srca, usmjerivati nakane i poticati volju da izabranici prisnije prijanjaju uz Krista i svoj katekumenski hod provode u sve većoj ljubavi prema Bogu.³¹ Svečano se slave na Treću, Četvrtu i Petu korizmenu nedjelju. Svakoju provjeri prethodi služba riječi, usmjerena na biblijske tekstove koji prikazuju primjere obraćenja i duhovne obnove.³² Svećenik pozdravlja i predstavlja izabranike zajednici. Iza homilije je molbenica sa zaključnom otkletvenom molitvom, izabranici se otpuštaju i euharistija nastavlja. Slavlje treba predvoditi svećenik ili đakon koji predsjedava zajednici.

²⁸ Usp. *Isto*, 35 (br. 98).

²⁹ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 45.

³⁰ Usp. RPOK, 12 (br. 22).

³¹ Usp. *Isto*, 53 (br. 154).

³² Usp. J. GELINEAU, *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, Zagreb, 1973., 328.

Predajama Crkva izabranicima predaje vjeroispovijest i molitvu Gospodnju. Vjerovanje se predaje u tjednu nakon prve provjere, dok molitva Gospodnja u tjednu nakon treće.³³ Obredi se slave nakon homilije u sklopu službe riječi. Budući krštenici, okrenuti prema zajednici vjernika slušaju navještaj njihove vjere i molitvu, da bi i sami mogli posvjedočiti tu vjeru i moliti molitvu Gospodnju.

1.3.4. Slavlje pristupa k sakramentima

Posljednji korak izabranika su sakramenti krštenja, potvrde i euharistije. Redovito se podjeljuju u Vazmenom bdjenju, a radi izvanrednih prilika mogu i izvan uobičajenog vremena, pri čemu se treba pobrinuti da slavlje dobije vazmeni značaj.

Na početku krsne službe, novokrštenici se zajedno s kumovima okupljaju oko zdenca. Mole se litanije svih svetih. Iza litanija i blagoslova vode³⁴ slijedi odreknuće od sotone i grijeha, eventualno mazanje katekumenskim uljem i dijaloška ispovijest vjere. Potom se pristupa krštenju uranjanjem ili polijevanjem, uz formulu: „I., ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga.“ U slučaju da nakon krštenja nema slavlja potvrde, predviđeno je mazanje krizmenim uljem. U dopunskim obredima stavlja se bijela haljina i pruža upaljena svijeća. Slavlje potvrde je uobičajeno. Započinje kratkim nagovorom, voditelj poziva na molitvu i ispruženim rukama nad potvrđenicima moli posvetnu molitvu. Potvrđeni s kumovima pristupaju voditelju koji ih po čelu maže krizmenim uljem izgovarajući formulu: „I., primi pečat dara Duha Svetoga.“ Euharistijsko slavlje počinje sveopćom molitvom u kojoj sudjeluju i novokrštenici, prinose darove na oltar te se pričešćuju pod obje prilike.

Nakon primljenih sakramenata, slijedi razdoblje „mistagogije“ novokrštenika kroz čitavo vazmeno vrijeme, sve do Duhova. Ovo je vrijeme važno da novokrštenici zajedno s kumovima postanu povezani s ostalim vjernicima. RPOK predlaže da se vazmeno vrijeme zaključi posebnim slavljem, a slijedeće godine u prigodno vrijeme upriliči slavlje obljetnice primanja sakramenata inicijacije.³⁵

³³ Usp. *Isto*, 47.

³⁴ Usp. *Isto*, 92 (br. 215).

³⁵ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 49.

2. Bogoslužje Prve korizmene nedjelje („A“)

2.1. Obred izbora ili upisa imena prema Redu pristupa odraslih u kršćanstvo

Redovito se obred izbora ili upisa slavi pod misom, na Prvu korizmenu nedjelju.³⁶ Mora se obaviti barem šest tjedana prije sakramenata pristupa, kako bi bilo dovoljno vremena za provjere i predaje. Zbog izvanrednih prilika, dopušteno je ovaj obred slaviti i izvan korizme, pri čemu treba paziti da se ne poklopi sa svetkovinom liturgijske godine, a slavlje započinje službom riječi. Obred izbora trebao bi predvoditi biskup (ili njegov zamjenik) koji u ime Krista i Crkve obavlja primanje izabranika, a čija je zadaća u homiliji ili samom obredu pojasniti religiozno i crkveno značenje izbora.

2.1.1. Tijek obreda

Obred izbora slavi se nakon homilije. Voditelj katekumenata predstavlja pripravnike voditelju slavlja:

„Poštovani oče, približavaju se vazmeni blagdani. Ovi oglašeni, s Božjom milošću, a potpomognuti molitvama i primjerom zajednice, ponizno mole da nakon dolične pripreme i provjere mogu pristupiti sakramentima krsta, potvrde i euharistije.“³⁷

Biskup ih pozove da pristupe zajedno s kumovima, pitajući pritom kumove jesu li kandidati dostojni. U slučaju da slavlje predvodi sâm voditelj katekumenata, on sam jamči, pa je i upit kumovima jednostavniji. Slijedi upis imena. Voditelj se obrati oglašenicima:

„Sada se, dragi oglašeni, obraćam vama. Vaši kumovi i navjestitelji (a tako i sva zajednica) dali su o vama dobro svjedočanstvo. Na temelju te preporuke Crkva vas u Kristovo ime poziva k vazmenim sakramentima. Vi već duže slušate Kristov glas, sad je na vama da se izjasnite i odgovorite pred Crkvom: Želite li u Kristove sakramente, krst, potvrdu i euharistiju?“³⁸

³⁶ Usp. RPOK, 46 (br. 139).

³⁷ Isto (br. 143).

³⁸ Isto, 48 (br. 146).

Pripravnici pristupaju zajedno s kumovima govoreći svoja imena, ili se ovisno o broju prozivaju. Ime upisuje sam pripravnik, ili ga glasno izgovara, a upisuje kum ili svećenik. Poslije upisa, voditelj tumači značenje obavljenog obreda i obrati se pripravicima i kumovima. U znak spremnosti na odgovornost, kumovi su pozvani položiti ruku na rame svojih pripravnika. Na kraju voditelj zaključuje molitvu i otpušta izabranike. Euharistijsko slavlje nastavlja se molitvom vjernika i Vjeronanjem. Ako pak izabranici moraju ostati, treba paziti da u euharistijskom slavlju ne sudjeluju kao krštenici.

2.1.2. Molitve

Biskup započinje molbenicu³⁹ prigodnim riječima u kojoj se moli za oglašeničke, navjestitelje, kumove, obitelj, zajednicu i sumnjičave. Budući da po primljenim sakramentima postaju punopravni članovi Crkve, oglašenički trebaju biti trajno zahvalni za ovaj nebeski blagoslov, osobito kada se budu spominjali dana svog izabranja. Nadalje, trebaju iskoristiti korizmu kao vrijeme duhovne *samoće*, ustrajati u odricanju i vršiti djela posvećenja. Na navjestiteljima je da im pomažu u otkrivanju snage Božje riječi kako bi je spremno prihvatili kao radosnu poruku za svoj život. Kumovi i nakon razdoblja inicijacije oglašenicima trebaju biti kao evanđeoski primjer u privatnom i društvenom životu. Prateći oglašeničke na njihovu putu, cijela kršćanska zajednica obnavlja svoju krsnu vjeru. U konačnici, moli se da se oni koji još uvijek sumnjaju, pouzdaju u Isusa Krista i pristupe crkvenom zajedništvu.

Ispruživši ruke nad izabranike, voditelj zaključuje molbenicu:

*„Bože, sazdatelju i obnovitelju ljudskog roda. Smiluj se svojim posincima, u novi savez upiši nove potomke. Neka postanu sinovi obećanja. Što im narav nije mogla dati, nek im udijeli tvoja milost.“*⁴⁰

Molitva ovdje u određenom smislu sažima povijest spasenja. Bog iz ljubavi stvara čovjeka na svoju sliku i daje mu svoje prijateljstvo.⁴¹ Povjerava mu brigu za cijeli svijet, da njemu služi, a stvorenjima gospodari. Međutim, čovjek je upropastio prijateljstvo i zloupotrijebio slobodu, zbog želje da *bude kao bog*. Time gubi izvornu

³⁹ Usp. *Isto*, 50-51.

⁴⁰ GeV, br. 287; RPOK, 51 (br. 149).

⁴¹ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994. (=KKC), br. 396.

svetost i pravednost. Bog pripravlja spasenje ljudskoga roda još od velikana Staroga zavjeta. Izabire Abrahama kojem obećava potomstvo, što se konačno ostvaruje u Kristu. U njemu će izlivanje Duha Svetoga raspršene Božje sinove skupiti u jedno.⁴²

Unatoč izgubljenom prijateljstvu, Bog šalje svoga Sina, koji čovjeka uzdiže iznad prvotnog dostojanstva: on postaje posinjeno dijete Božje, dionik božanske naravi Isusa Krista.⁴³ Bog u Kristu uspostavlja Savez, namijenjen svim ljudima, u kojem će čovjeku dati novo srce i nov duh. Brisanje grijeha i sjedinjenje ljudi s Bogom plod su što je postigao Isus Krist, koji je svojom krvlju zapečatio novi Savez.⁴⁴ Uzevši grešnu i palu ljudsku narav, Krist je svojom milošću ozdravlja, sebe *plijeni* da bi čovjek stekao udio u njegovu božanstvu. Milost znači rođenje na nov život, na život Duha koji pokreće Božje sinove.⁴⁵ Očitovala se rođenjem Isusa Krista i njegovim otkupiteljskim djelom spasenja.

Molba je upućena Bogu da se po Kristovu djelu otkupljenja smiluje izabranicima koji po primljenim sakramentima imaju postati Njegovi posinci, da ih kao nove potomke upiše u Novi savez. S obzirom da je radi grijeha ljudska narav i dalje krhka i slaba, moli se da izabranicima udijeli dar koji je jači od grijeha, točnije svoju milost koja preobražava i daje im mogućnost novog života.

Molbenica se može zaključiti i drugom molitvom:

„Svemogući i preljubljeni Oče, ti si rad sve obnoviti u Kristu, ti ljude privlačiš k njemu. Upravi ove izabranike Crkve: da ustraju u pozivu, izgrađuju se u kraljevstvo tvoga Sina i zasluže primiti pečat Duha Svetoga.“⁴⁶

Ova molitva naglašava da je u Kristu, Otkupitelju i Stvoritelju, božanska slika, izobličena grijehom prvoga čovjeka, obnovljena u izvornoj ljepoti i oplemenjena Božjom milošću.⁴⁷ Prema Božjim riječima „Evo, sve činim novo“ (Otk 21, 5) podizanje čovjeka iz stanja grijeha u stanje milosti, predstavlja novo stvaranje, novo uskrsnuće. Izabirući i pozivajući čovjeka, Bog ga stavlja u novi odnos spram sebe i drugih ljudi.

⁴² Usp. KKC, br. 706.

⁴³ Usp. Z. PAŽIN, Božić i Bogojavljenje, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 142(2014.)12, 12-17., ovdje 17.

⁴⁴ Usp. Savez, u: X. LEON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 1128-1139., ovdje 1138.

⁴⁵ Usp. Milost, u: X. LEON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, 543-549., ovdje 548.

⁴⁶ RPOK, 51 (br. 149).

⁴⁷ Usp. KKC, br. 1701.

Starozavjetna misao o Božjem izabranju pronalazi puninu u Isusovu navještaju Kraljevstva Božjega. Ono je potpuna milost, nezasluzeni dar. Međutim, naglašava molitva, potrebna je i čovjekova suradnja i zalaganje u vršenju Božje volje. U tome čovjeku pomaže Božja milost: Krist nas je obilježio pečatom Duha Svetoga i zadjenuo snagom odozgo da bismo postali njegovi svjedoci.⁴⁸ Po istoj milosti krštenik biva uveden u zajednicu vjernih, što podrazumijeva moralno postupanje u životu po Božjoj volji.

Molitva izriče molbu Bogu da usmjerava izabranike tijekom cijelog katekumenskoga hoda. Pozvani su ustrajati u pozivu kojim ih Bog poziva na primanje sakramenata kršćanske inicijacije, da bi se onda mogli izgrađivati u Kraljevstvo Božje tako da se u njihovu životu i djelima prepoznaje sam Krist.

⁴⁸ Usp. KKC, br. 1304.

2.2. Misna čitanja

Kada se slavi obred izbora ili upisa imena, obvezatna su misna čitanja godine „A“. Od davnine su se uzimala upravo Prve nedjelje korizme kada se slavio obred upisa imena. Ovo su najstarija korizmena čitanja koja imaju snažan krsni značaj i mogu poslužiti za obnovu krsne vjere cjelokupne zajednice.⁴⁹

2.2.1. Prvo čitanje: Post 2, 7-9; 3, 1-7

Gospodin, Bog, sazda čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša. I Gospodin, Bog, zasadi vrt na istoku u Edenu i u nj smjesti čovjeka koga je sazdao. Tada Gospodin, Bog, učini te iz zemlje nikoše svakovrsna stabla - pogledu zamamljiva a dobra za hranu - i stablo života nasred vrta i stablo spoznaje dobra i zla.

Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je načini Gospodin, Bog. Ona reče ženi: „Zar vam je doista Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?“ Žena odgovori zmiji: „Plodove sa stabala u vrtu smijemo jesti. Samo za plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: Da ga niste jeli! I ne dirajte u nj da ne umrete!“ Nato će zmija ženi: „Ne, nećete umrijeti! Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli otvorit će vam se oči i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo.“ Vidje žena da je stablo dobro za jelo, za oči zamamljivo, a za mudrost poželjno: ubere ploda njegovu i pojede. Dade i svome mužu koji bijaše s njom pa je i on jeo. Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače.

Ovaj odlomak iz knjige Postanka dio je jahvističkog izvještaja o stvaranju čovjeka, njegovom smještanju u zemaljski raj i prvom grijehu. Izrazom *sazda* biblijski se pisac koristi pojmom kojim se u ono vrijeme prikazivala zanatska vještina lončara.⁵⁰ Kao što lončar bezličnoj masi gline daje određeni oblik, tako božanski Lončar iz praha zemaljskog stvara i oblikuje čovjeka. Koristeći sliku Boga-lončara, Sveto pismo naglašava apsolutnu Božju slobodu u stvaranju, potpunu ovisnost čovjeka o Bogu te

⁴⁹ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 46.

⁵⁰ Usp. M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A*, Zagreb, 1995., 74.

njegovu veličinu i dostojanstvo.⁵¹ Budući da je stvoren iz praha zemaljskoga, čovjek se naposljetku u prah vraća, što potvrđuje i kasnije izrečena Božja osuda: „U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš: ta iz zemlje uzet si bio - prah si, u prah ćeš se i vratiti.“ (Post 3, 19) Osim što ga oblikuje, Bog čovjeku u nosnice udahnuje dah života i tako on postade živa duša. Metaforom udahnjivanja daha života želi se istaknuti da je Bog čovjekovu dušu stvorio izravno i iz ničega.

Stvorivši čovjeka, Bog ga ne napušta, već stvara dobro navodnjen vrt, svojevrsnu oazu (grč. *paradeisos* - perivoj, rajski vrt) kamo ga smješta.⁵² Mjesto boravka prvog čovjeka zamišljeno je kao vrt zasađen drvećem, cvijećem, osvježen vodama i pun raznovrsnih životinja te kao takav, za Izraelca je pojam sreće i blagostanja. Vrt u Edenu ne treba shvatiti kao povijesnu i geografsku stvarnost, nego kao biblijsku sliku čovjekove skladnosti i potpunosti prema Bogu i stvorenjima.⁵³ Bog iz velike ljubavi u takav vrt smješta svoje najdragocjenije biće. Stablo što ga postavlja nasred vrta znak je života i besmrtnosti, dok stablo spoznaje dobra i zla, predstavlja sposobnost razlučivanja dobra i zla.⁵⁴ Sve dok živi u skladu s Božjom namjerom, čovjeku je dopušteno uzimati plodove sa stabla života, jer život prima od Boga. Bez Boga nije sposoban pravilno razlučiti između dobra i zla i zato sa stabla spoznaje dobra i zla ne smije uzimati sam. Ono je kamen kušnje podložnosti Božjoj volji, mjesto čovjekove odluke pred Bogom.

Stanje izvorne milosti i Božjeg blaženstva narušava opasnost u liku zmije. U semitskom mentalitetu, zmija je simbol zla, dok kod nekih drugih naroda, primjerice Egipćana, simbol božanstva i mudrosti. Vrlo inteligentno i razumno biće, ispunjeno mržnjom prema Bogu i zavidno ljudskoj sreći, u kome je utjelovljen sotona.⁵⁵ S izuzetnom lukavošću započinje razgovor sa ženom i pod krinkom prijateljstva gura čovjeka u ropstvo grijeha. Pitanje „Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?“ (Post 3, 1) prividno je smisljeno, ali uvlači čovjeka u prijevaru. Želeći pobuditi nepovjerenje u Boga, zmija iskrivljuje Božju zapovijed o neblagovanju ploda sa stabla nasred vrta. U svom odgovoru, žena dijelom iskrivljuje Božji govor: „Samo za

⁵¹ Usp. C. TOMIĆ, *Prapovijest spasenja*, Zagreb, 1977., 117.

⁵² Usp. I. ČATIĆ, Drugi izvještaj o stvaranju - stvaranje muškarca i žene (Post 2, 4b - 25), 9. rujna 2013. Dostupno na: <https://www.vjeraidjela.com/drugi-izvjestaj-o-stvaranju-stvaranje-muskarca-i-zene-post-24b-25/> (10. 3. 2020.).

⁵³ Usp. A. REBIĆ, Teološki pogledi na stvaranje čovjeka, u: *Bogoslovska smotra* 40(1970.)4, 349-364., ovdje 356.

⁵⁴ Usp. I. ČATIĆ, Drugi izvještaj o stvaranju - stvaranje muškarca i žene (Post 2, 4b - 25).

⁵⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Prapovijest spasenja*, 47.

plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: 'Da ga niste jeli! I ne dirajte u nj, da ne umrete!'“ (Post 3, 3) Dok je Bog prekršaju zapovijedi pridodao kaznu kao sigurnu sankciju, žena je shvaća kao neku moguću prijatnju.⁵⁶ Dramatično iskrivljavanje slike Boga, dovodi do toga da ga žena doživljava kao zavidnog neprijatelja i egoistu koji želi njima vladati. Zavedeni zmijinim riječima *biti kao bogovi*, žele biti gospodari vlastite sudbine, po svojoj volji određivati što je dobro odnosno zlo. Time izopačuju ne samo vezu ovisnosti čovjeka o Bogu, već i vezu prijateljstva.

Tražeci sreću u stablu koje je *dobro za jelo, za oči zamamljivo* (Post 3, 6), blagaju zabranjeni plod, čime je neposluh Bogu priveden kraju. Bit grijeha nije samo neposlušnost, nego svjesno odbacivanje prijateljstva koje je Bog u Isusu Kristu ponudio cijelom ljudskom rodu.⁵⁷ Razoren je sklad, koji je zahvaljujući izvornoj svetosti, u njima vladao. Dolaze do zabranjene spoznaje i otvorenih očiju spoznaju golotinju. Grijehom gube dostojanstvo i sličnost s Bogom, osjećajući bijedu, nemoć, nedostojnost. Odbacivši naum Božje ljubavi, prevarili su sami sebe i postali robovi grijeha. Kako bi prekrili osjećaj stida, prave si *pregače od smokvina lišća* (Post 3, 7). U semitskoj kulturi, odjeća od tvari biljnog podrijetla, smatrana je odjećom dostojanstva i izabranja, no radi grijeha, prvom čovjeku ne priliči. Pregača od lišća slika je kojom se izriče pokušaj obnove narušenog odnosa čovjeka i Boga, nadomjestak grijehom skinutog božanskog odijela.⁵⁸ Unatoč napravljenom odijelu, čovjek i dalje osjeća strah i stid.

Bog od svakog čovjeka traži posluš, odnosno pokoravanje njegovoj volji. Na samom početku, čovjek ne prihvaća Boga kao izvor i temelj čitave stvarnosti te na Božji poziv odgovora potpunim *ne*.⁵⁹ Dopustio je da ga đavao zavede na grijeh i time skrenuo na krivi put. Svoju je slobodu iskoristio protiv života, sebe i Boga, postavši tako na smrt ranjeno biće. Unatoč tome, u čovjekovo je srce upisana čežnja za suživot s Bogom. Upravo je korizma vrijeme u kojem čovjek treba promisliti tajnu i smisao postojanja i *odlučiti se*. Odbaciti sve što je ovozemaljskim očima privlačno, ne zadovoljiti se nečim površnim i prepustiti vodstvu Božje riječi.

Jasno je zašto Crkva upravo ovo čitanje uzima na dan kada se izabiru kandidati za krštenje. Oni su pozvani da po krštenju u svome životu isprave ono u čemu su

⁵⁶ Usp. A. REBIĆ, *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996., 136.

⁵⁷ Usp. L. NEMET, *Teologija stvaranja*, Zagreb, 2003., 197.

⁵⁸ Usp. A. CRNČEVIĆ, I. ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije: teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, Zagreb, 2009., 112.

⁵⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Prapovijest spasenja*, 129.

pogriješili prvi ljudi. Pozvani su biti poslušni Božjoj volji da bi zadobili Božje prijateljstvo i, štoviše, dostojanstvo Božjih sinova i kćeri. Zato je za izabranike važno da, potaknuti Božjom riječju, odlučno odgovore na Božji poziv i ostanu vjerni njegovoj volji.

2.2.2. Drugo čitanje: Rim 5, 12-19

Kao što po jednom čovjeku uđe u svijet grijeh i po grijehu smrt, i time što svi sagriješiše, na sve ljude prijede smrt.

Doista, do Zakona bilo je grijeha u svijetu, ali se grijeh ne ubraja kad nema zakona. Da, ali smrt je od Adama do Mojsija doista kraljevala i nad onima koji ne sagriješiše prekršajem sličnim kao Adam, koji je pralik Onoga koji ima doći. Ali s darom nije kao s grijehom. Jer ako su grijehom jednoga mnogi umrli, mnogo se obilatije na sve razlila milost Božja, milost darovana u jednom čovjeku, Isusu Kristu. I dar - to nije kao kad je ono jedan sagriješio: jer presuda nakon jednoga grijeha posta osudom, a dar nakon mnogih grijeha - opravdanjem.

Uistinu, ako grijehom jednoga smrt zakraljeva - po jednome, mnogo će više oni koji primaju izobilje milosti i dara pravednosti kraljevati u životu - po jednome, Isusu Kristu. Dakle, grijeh jednoga - svim ljudima na osudu, tako i pravednost Jednoga - svim ljudima na opravdanje, na život! Doista, kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici.

Apostol Pavao u poslanici Rimljanima (Rim 5, 12-19) uglavljuje povijest čovječanstva u dva lika: Adamu i Kristu. Adam je prvi čovjek, ali i više od toga: hebr. *adam* - čovječanstvo. On krši Božju zapovijed i taj njegov prijestup označava početak pada ljudskog roda. Pavao ga predstavlja kao *jednoga čovjeka*, rušitelja izvornog sklada koji u svijet unosi dvije stvarnosti: grijeh i smrt. Grijeh (grč. *hamartia*) je uosobljena zla moć, protivi se Bogu i otuđuje čovjeka od Njega.⁶⁰ Odvajanje od Boga, izvora života,

⁶⁰ Usp. I. ČATIĆ, *Uvod i egzegaza NZ, III.: Pavlove i ostale poslanice. Skripta za internu upotrebu studenata*, Đakovo, 36.

ostvaruje se u duhovnoj i *vječnoj* smrti, čiji je znak fizička, tjelesna smrt.⁶¹ Padom i odvajanjem od Boga, prvi čovjek je umjesto istinskog života u Bogu, došao u stanje življenja u smrti i življenja za smrt. Dajući zapovijedi Bog samo opominje čovjeka što ga očekuje ako se ogлуši o njih. Prema tome, smrt nije Božja kazna, već posljedica grijeha. Budući da je ljudski rod u Adamu *kao jedno tijelo jednoga čovjeka*, svi su sagriješili u Adamu, zahvaćeni su njegovim grijehom. Premda osobni, taj grijeh zaražava svu ljudsku narav, jer je Adam primio izvornu svetost i pravednost ne samo za sebe, nego za svu ljudsku narav.⁶² Time grijeh postaje negativna sila koja čovjeka zarobljava pod svoju vlast i dolaskom u svijet, on dolazi u stanju grijeha i smrtnosti. Konačno, govoreći o grijehu, Pavao nikada ne koristi izraz *istočni/ iskonski*, niti govori o padu iz prijašnje milosti. Shvaćanje univerzalnosti grijeha i smrti potječe iz njegova promatranja postojećeg svijeta, a da bi to protumačio, koristi se izvještajem iz knjige Postanka.⁶³

U Rim 5, 13-14, Pavao u središte stavlja govor o Zakonu. Razlog tomu je židovsko shvaćanje grijeha kao prijestupa zapovijedi. Grijeh se očituje u obliku točno određenih prijestupa kada postoje zapovijedi koje se mogu prekršiti.⁶⁴ Presuda nad Adamom: „U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti“ (Post 2, 17), učinjena je nad njegovim potomcima, iako sve do objave na Sinaju i Mojsijeva zakona nije postojala konkretna zapovijed koju bi prekršili, za razliku od Adama. Pavao ovdje spominje Zakon da potvrdi kako je grijeh postojao i prije, samo se nije ubrajao prema Zakonu. Osobito mu je važno da se grijeh ne shvati kao prijestup Zakona i privatna stvar pojedinca, nego kao pojava koja je vladala u svijetu prije pojave Zakona i sila koja pritišće svakoga čovjeka.⁶⁵ Isto vrijedi i za smrt koja je kao posljedica grijeha vladala u svijetu prije Zakona.

Kada čovjek ne uspije u ostvarivanju Božjih namjera, Bog na njegovo mjesto postavlja drugoga. Adama može zamijeniti samo osoba kadra ispraviti posljedice njegova grijeha, da tako postane začetnik novoga čovječanstva. Stoga je Adam *pralik Onoga koji ima doći* (Rim 5, 14), novoga Adama, u kome novo čovječanstvo ima izvor

⁶¹ Usp. *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, Zagreb, 2011., 1609.

⁶² Usp. KKC, br. 404.

⁶³ Usp. R. E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008., 576.

⁶⁴ Usp. F. F. BRUCE, *Rimljanima. Tumačenje Pavlove poslanice Rimljanima*, Novi Sad, 1983., 109.

⁶⁵ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Poslanica Rimljanima. Uvodna pitanja, prijevodi i komentar Poslanice Rimljanima*, Zagreb, 2018., 127.

i početak te po čijoj je smrti i uskrsnuću pomireno s Bogom. Za Pavla, Adam je slika ili tip Krista i jedini starozavjetni lik koji se u Novom zavjetu naziva tipom Krista.⁶⁶ Pavao u Rim 5, 15-19 plodonosne posljedice Kristova čina suprotstavlja posljedicama Adamova prijestupa. Za razliku od Adamova potomstva čija je povijest obilježena grijehom i smrću, Krist omogućuje novu povijest obilježenu životom i milošću. Posljedica Adamova prijestupa je smrt, a nasuprot tome naglašava se obilje darovane milosti u Kristu: „(...) mnogo se obilatije na sve razlila milost Božja, milost darovana u jednom čovjeku, Isusu Kristu.“ (Rim 5, 15) Izraz *mnogi* vjerojatno je odjek proroka Izaije: „Sluga moj pravedni opravdat će mnoge i krivicu njihovu na sebe uzeti.“ (Iz 53, 11), a koristi se i na početku retka, za one koji su umrli u Adamu.⁶⁷ Grijeh jednoga čovjeka, Adama, uzrokovao je grijeh mnogih, ali je Bog po zaslugama novog Adama mnogima darovao milost. S obzirom na to da se radi o daru, posljedica grijeha više nije osuda, nego opravdanje. Po Kristu krštenici primaju *izobilje milosti i dara pravednosti* i imaju udjela u njegovu uskrsnom životu.

Općenitosti grijeha i smrti Pavao suprotstavlja općenitost spasenja u Kristu: „Dakle, grijeh jednoga - svim ljudima na osudu, tako i pravednost Jednoga - svim ljudima na opravdanje, na život!“ (Rim 5, 18) Na križu je rekao: „Oče, ne moja volja, nego tvoja neka bude“ i zahvaljujući svom posluhu pomirio čovjeka s Bogom. Tako je ono izgubljeno neposluhom prvoga Adama, ponovno darovano u Drugome, njegovim posluhom.

Krist je kamen temeljac novoga, u Bogu udruženoga - spašenoga čovječanstva, točnije Crkve.⁶⁸ Opredjeljenje za Krista, veže uza sebe i borbu protiv *staroga čovjeka*, ostatka prvoga Adama u sebi. Korizma je za svakoga od nas, a posebice katekumene, prigoda za svući staroga čovjeka kako bi se obukli u novoga. Pavao kroz usporedbu starog i novog čovjeka (Rim 5, 12-19) ukazuje na potrebu da stari i pali čovjek prevlada stanje u kojem se nalazi te se kroz sakramente krštenja i potvrde preporodi u novog čovjeka. Krist je prešao iz smrti u život, a krštenici simbolično u svetoj vodi krstionice, iz smrti grijeha u novinu života. Samo se u Kristu kao Novom Adamu, ponovno zadobiva ljepota i slava Božja i moguća je obnova slike Božje.⁶⁹

⁶⁶ Usp. F. F. BRUCE, *Rimljanima. Tumačenje Pavlove poslanice Rimljanima*, 110.

⁶⁷ Usp. *Isto*

⁶⁸ Usp. B. DUDA, *Sijač je Sin Čovječji. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska 1. Godina A*, Zagreb, 1989., 81.

⁶⁹ Usp. P. PERIĆ, D. RADIĆ, Dijalektika „prvoga Adama“ i „posljednjega Adama“ u antropologiji apostola Pavla, u: *Bogoslovska smotra* 85(2015.)4, 1007-1025., ovdje 1023.

2.2.3. Evandjelje: Mt 4, 1-11

U ono vrijeme: odvede Duh Isusa u pustinju da ga đavao iskuša. Isus propostivši četrdeset dana i četrdeset noći, napokon ogladnje.

Tada mu pristupi napasnik i reče: „Ako si Sin Božji, reci da ovo kamenje postane kruhom.“ A on odgovori: „Pisano je: Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.“

Đavao ga tada povede u Sveti grad, postavi ga na vrh Hrama i reče mu: „Ako si Sin Božji, baci se dolje! Ta pisano je: Anđelima će svojim zapovjediti za tebe i na rukama će te nositi da se gdje nogom ne spotakneš o kamen.“ Isus mu kaza: „Pisano je također: Ne iskušavaj Gospodina, Boga svojega!“ Đavao ga onda povede na goru vrlo visoku i pokaza mu sva kraljevstva svijeta i slavu njihovu pa mu reče: „Sve ću ti to dati ako mi se ničice pokloniš.“ Tada mu reče Isus: „Odlazi, Sotono! Ta pisano je: Gospodinu, Bogu svom se klanjaj i njemu jedinom služi!“ Tada ga pusti đavao. I gle, anđeli pristupili i služili mu.

U ovom evanđeoskom odlomku Isus se prikazuje kao poslušni Sin Božji, u kojemu je povijest Izraela pronašla svoje ispunjenje. Duh odvodi Isusa u pustinju gdje se on molitvom i postom duhovno priprema za put kojim ga Bog šalje ljudima. Kušnja je nužna kako bi Isus pokazao spremnost izvršiti djelo zbog kojega je poslan. Prema židovskom shvaćanju, hod kroz pustinju vrijeme je nadahnuća i vjernosti Bogu, a zbog pustoši i nenaseljenosti, pustinja je smatrana boravištem nečistih duhova.⁷⁰ U Matejevu evanđelju đavao (hebr. *satan*) je stvaran i moćan protivnik, no ovdje je u službi promišljene Božje namjere: da Isus, za razliku od prvoga Adama, pokaže posvemašnju poslušnost Božjoj volji. U Bibliji se broj četrdeset koristi u kontekstu iskušavanja ili isprobavanja. Isus je prikazan kao slika Izraelskog naroda koji je *iskušavan* tijekom četrdesetogodišnjeg prolaska kroz pustinju. Post od četrdeset dana i četrdeset noći podsjeća na Mojsijev na Sinaju (usp. Izl 34, 28) te Ilijin na putu do Božje gore Horeba (usp. 1 Kr 19, 8).

Nakon posta i snažnog zajedništva s Ocem, fizički iscrpljenom Isusu pristupa đavao. Tri kušnje pokušavaju preusmjeriti navještaj Kraljevstva Božjega tako da ono postane kraljevstvo po mjerilima ovoga svijeta, a Mesija po želji naroda: čudotvorac,

⁷⁰ Usp. Z. PAŽIN, *Uvođenje odraslih u kršćanstvo*, Čepin, 1996., 38.

željan političke slave.⁷¹ Temelje se na različitim načinima griješenja protiv zapovijedi ljubavi prema Bogu *svim svojim srcem, svom svojom dušom i svom svojom snagom*, koja povezuje cijelu zgodu.⁷² Smatrajući nepotrebnim da Sin Božji gladuje, đavao u prvoj kušnji predlaže Isusu da pretvori kamenje u kruh. To bi značilo napast da Isus čini ona čudesa kojih su ljudi željni. Isus je imao moć na čudotvoran način zadovoljiti tjelesne potrebe (Mt 14, 15-21). Međutim, to nije osnovna svrha njegova poslanja. Kušnja kruha povezana je s mrmljanjem Božjega naroda u pustinji, pa im je Bog na čudesan način dao manu, kako bi razumjeli da je sve, pa i hrana nezasluzeni Božji dar.⁷³ Narod je u pustinji bio u iskušenju da se prigovaranjem i štovanjem lažnih bogova usprotivi božanskom planu. Propustio je naučiti iz kušnji koje Bog pred njega stavlja, a sada se istinski Sin Božji suočava s istima i uspijeva. Na ovu kušnju Isus odgovara: „Pisano je: Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.“ (Mt 4, 4; usp. Pnz 8, 3) Odbacuje kruh kao jedino sredstvo za održavanje života i riječ Božju proglašava glavnom hranom.

Za razliku od prve koja se odvija u pustinji, druga se kušnja događa u Svetom gradu, Jeruzalemu. *Đavao ga (Isusa) tada povede* (Mt 4, 5. 8), ali nije jasno misli li se doslovno ili je riječ o viđenju. Naziv *Sveti grad* pobuđuje mesijanska očekivanja.⁷⁴ Izazivajući ga da se baci s vrha hrama, đavao ga potiče na iskušavanje Božje brige nepotrebnim riskiranjem vlastitoga života. Ni ovdje *ako* ne izaziva sumnju, a to potvrđuje đavlovo pozivanje na zaštitu koju Bog obećava Mesiji: „Anđelima će svojim zapovjediti za tebe i na rukama će te nositi da se nogom ne spotakneš o kamen.“ (Mt 4, 6; usp. Ps 91, 11-12) Unatoč tome, Isus ne osjeća da je to Očeva volja i navodi Sveto pismo: „Pisano je također: Ne iskušavaj Gospodina, Boga svojega.“ (Mt 4, 7; usp. Pnz 6, 16) Kao Sin Božji, može se s potpunim povjerenjem pouzdati u tjelesnu zaštitu, ali Božja zaštita podrazumijeva življenje po Njegovoj volji. Prema tome, iskušati Božju zaštitu, značilo bi doći u napast iskušavanja Boga, kao što je to učinio Izraelski narod kod Mase, koji je sumnjajući u Božju prisutnost i zaštitu tražio čudo. Sin Božji može

⁷¹ Usp. R. E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 175; M. ZOVKIĆ, *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A*, 77.

⁷² Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, PH. PERKINS, *Komentar Evanđelja i Djela apostolskih*, Sarajevo, 1997., 153.

⁷³ Usp. B. LUJIĆ, *Naviještati Boga milosrđa u današnjem vremenu. Propovijedi za svetkovine i blagdane*, Zagreb, 2016., 66.

⁷⁴ Usp. I. ČATIĆ, Prva nedjelja korizme, 6. ožujka 2014. Dostupno na: <http://svetopismo.net/2014/03/06/1-nedjelja-korizme/> (20. 4. 2020.).

živjeti samo u vjeri koja nema potrebe iskušavati i zato *intervenciju* Božje zaštite prepušta za trenutak koji izabere sam Otac.

Na koncu, u trećoj kušnji, đavao povede Isusa na vrlo visoku goru, pokazavši i nudeći sva kraljevstva svijeta i slavu njihovu, pod uvjetom da mu se pokloni. U ovom slučaju, pogled s *gore* doziva u sjećanje trenutak kada Bog dovodi Mojsija pred smrt na goru Nebo, odakle je mogao vidjeti Obećanu zemlju (Pnz 34, 1-4). *Slava* je biblijski izraz za izvanjski ili vidljivi sjaj i bogatstvo, a ovdje je ponuda Isusu da više cijeni moć i bogatstvo nego ljubav prema Bogu, shvaćenu kao vjernost Savezu.⁷⁵ Ova je kušnja pokušaj da se nagovori Isusa da preuzme kraljevsku vlast nad svijetom, štjući time đavla. Đavlova vlast nad cijelim svijetom, ona je vlast koju je Isus došao opovrgnuti. Kušnja je samo omogućila dokaz Isusove odanosti Ocu. Točno je da je Isus poslan ostvariti vlast nad čitavim svijetom, ali vlast na nebu i na zemlji (Mt 28, 18) ne traži sam, nego je prima od Boga. Tek kada se pojavljuje kao *Kralj kraljeva* (Otk 19, 16), *kraljevstva ovoga svijeta* postaju njegova, jer nikada ne bi narušio božanski raspored, niti se poklonio sotoni.⁷⁶ Izraelski je narod pokleknuo pred ovom napasti koja ih je čekala na ulasku u Obećanu zemlju (Pnz 6, 10-15), odbijajući pokoriti se Bogu.

Isus se i treći puta odupire kušnji riječima iz Staroga zavjeta: „Odlazi, Sotono! Ta pisano je: Gospodinu, Bogu svom se klanjaj i njemu jedinom služi.“ (Mt 4, 10; usp. Pnz 6, 13), ponovno djelujući poslušnije nego li Izrael u svojoj prošlosti. Štovanje i služba koja iz toga proizlazi, pripada samo Bogu, a klanjati se đavlu bilo bi isto kao i priznati ga Bogom. Zato Isus odlučno istjeruje đavla, po prvi puta koristeći ime *Sotona*, *neprijatelj* Boga.⁷⁷ Ove riječi podsjećaju i na zgodu s Petrom koji je Isusa pokušao odgovoriti od puta u Jeruzalem (usp. Mt 16, 23). No, i tamo Isus pokazuje spremnost da uz žrtve ostane vjeran Očevoj volji. Kušnje pokazuju da đavao može napasti one koje vodi Duh Sveti, ali je nemoćan protiv onih koji mu se usprotive Božjom riječju. Pobjeda nad napasnikom u pustinji najavljuje pobjedu muke, potpunu poslušnost sinovske ljubavi prema Ocu. Anđeoska pomoć iz Ps 91, 11 koju Isus prethodno odbija, sada mu je pružena.

⁷⁵ Usp. *Isto*, 154.

⁷⁶ Usp. W. MACDONALD, *Komentar Novoga zavjeta*, Zagreb, 1997., 32.

⁷⁷ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Tumačenje evanđelja po Mateju*, Novi Sad, 1987., 100.

Isus borbu protiv sotone započinje u pustinji, neplodnoj zemlji koja prikazuje ljudsku grešnost.⁷⁸ Pustinja govori o preobražavajućoj samoći, jer se unutar nje događa borba sa samim sobom, a čovjek izlazi kao pobjednik, spreman biti potpuno Božji. Ne pokleknuvši pred kušnjama, Isus je pobjednik: proslavio je Boga i čovjeka oslobodio ropstva grijeha. Njegove su kušnje i duboko ljudske zato što svaki čovjek u životu mora proći kroz sve tri egzistencijalne kušnje. Biti izložen kušnji ili mogućnosti odgovorno izabrati, sastavni je dio života, dok je nadvladati kušnju ili se nečemu oduprijeti, sastavni dio života kao Kristovih vjernika.⁷⁹ Odabirom poslušnosti Ocu, Isus je uzor vjernicima koji su u kušnji da pozornost posvećuju materijalnim dobrima ili traže vlast i položaj, ne gledajući pritom na pravdu i moral.

Ovo se evanđelje uzima na Prvu korizmenu nedjelju iz nekoliko razloga, između ostaloga je i upis imena katekumena koji u tome vide početak svoga pristupa Crkvi. Od toga trenutka njihova su imena upisana u Knjizi života u nebu, a prihvatiti put krštenja znači prihvatiti novi život po Kristovu uzoru.⁸⁰ Kao i praroditelje, sotona pokušava odgovoriti izabranike, pokazujući raskoš života kojeg ostavljaju i teškoće koje donosi novi život po primjeru Krista. Katekumenat je izuzetno važna životna odluka i zato Crkva pred oči stavlja Krista – borca protiv sotone. Krist im želi reći da nisu prvi koji poduzimaju borbu sa sotonom – on ju je poduzeo prije njih i nisu sami u toj borbi – on je s njima kao uzor i snaga.⁸¹ Osim izabranika, evanđelje je namijenjeno svim vjernicima koji se prisjećaju vlastitoga krštenja, pitajući se kako u životu ostvaruju ono za što su se krštenjem opredijelili. Ako su pokleknuli pred kušnjama, Krist svojim primjerom pokazuje kako pobijediti sotonu. Postati odlučni, sposobni izdržati kušnje i oduprijeti se napastima, moguće je samo uz molitvu, post i odricanje. Konačno, kao što su Kristu pristupili anđeli i služili ga nebeskim jelom snage i okrepe, tako u korizmenoj i vazmenoj euharistiji pristupaju svakom vjerniku, hraneći ga nebeskim kruhom tijela Kristova.⁸²

⁷⁸ Usp. I. BODROŽIĆ, *Ogoljeli Sotona – razmišljanje uz 1. korizmenu nedjelju (A)*, 29. veljače 2020. Dostupno na: <https://www.vjeraidjela.com/ogoljeli-sotona-razmisljanje-uz-1-korizmenu-nedjelju-a/> (20. 4. 2020.).

⁷⁹ Usp. M. ZOVKIĆ, *Riječ Božja u liturgiji Crkve. Komentar nedjeljnih čitanja – A*, Zagreb, 2007., 72.

⁸⁰ Usp. V. ZAGORAC, *Vazmeni homilijar. Liturgijske propovjedi vazmenog kruga crkvene godine*, Zagreb, 1999., 12.

⁸¹ Usp. V. ZAGORAC, *Krist posvetitelj vremena*, 163.

⁸² Usp. V. ZAGORAC, *Vazmeni homilijar. Liturgijske propovjedi vazmenog kruga crkvene godine*, 14.

2.3. Misne molitve

Crkva s misnim molitvama na vlastiti način ispunjava Kristovu i našu žrtvu s njezinim blagovanjem, a izgovara ih svećenik u ime cijele zajednice. Euharistijsko slavlje Prve korizmene nedjelje donosi zbornu, darovnu, predslavlje i popričesnu molitvu.

2.3.1. Zborna (Collecta)

Svećenik okupljenoj zajednici upućuje poziv *Pomolimo se*, osmišljen kao poziv da svatko u tišini, pred Bogom i licem Crkve izrekne osobnu molitvenu nakanu.⁸³ Potom sve molitve pojedinaca izrečene u tišini, sabire u jednu, zbornu molitvu. Zborna molitva je redovito usmjerena Ocu po Sinu u Duhu Svetom, dakle temelji se na posredovanju Isusa Krista kod Oca i jedina u završetku spominje Duha Svetoga.⁸⁴ Uređena je tako da stvori molitveni i zajedničarski ugođaj u zajednici te naglasi vlastitosti određenoga liturgijskoga vremena.

Uobičajena struktura zborne molitve je sljedeća: zaziv, anamneza, molbe i doksologija. Na samom početku je jednostavan zaziv *Bože* ili pak složeniji *Svemogući vjekovječni Bože*. Slijedi anamneza odnosno dio molitve koji govori o mnogobrojnim Božjim djelima učinjenim za njegov narod. Budući da se u anamnezi prisjećamo što je sve Bog učinio za nas, molimo da spasenje dovede do punine. U doksologiji Bogu odajemo i priznajemo slavu. Ono što obilježava zbornu molitvu svakako je lapidarnost, sročnost molitve u jednoj složenoj rečenici sastavljenoj od više zavisnih rečenica.⁸⁵ Naš prijevod nastoji to prereći u duhu hrvatskog jezika.

⁸³ Usp. A. CRNČEVIĆ, Liturgijski poziv „Pomolimo se“, u: *Živo vrelo* 34(2017.)4, 40.

⁸⁴ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 105; M. KIRIGIN, *Pomolimo se*, Tkon-Ćokovac, 1992., 12.

⁸⁵ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 105.

*Concede nobis, omnipotens Deus, ut, per annua quadragesimalis exercitia sacramenti, et ad intellegendum Christi proficiamus arcanum, et effectus eius digna conversatione sectemur.*⁸⁶

*Svemogući Bože, udijeli da godišnjom proslavom korizme napredujemo u spoznaji Isusa Krista i u životu slijedimo njegov primjer.*⁸⁷

Korizmeno liturgijsko vrijeme, vrijeme je hoda u susret Kristovoj Pashi. Prihvatiti Krista koji se bezuvjetno predao na muku i smrt, zahtjeva promjenu života. Stoga zborna molitva Prve korizmene nedjelje ističe potrebu obraćenja i upoznavanja Krista kako bi ga preobraćena srca slijedili. Latinski izvornik izrazom *per annua quadragesimalis exercitia sacramenti* naglašava da je korizma sakramentalni znak čovjekova obraćenja.⁸⁸ Preobražava kršćanina od staroga čovjeka, otkrivajući u njemu novi identitet, koji Krist daruje ljudima. Proslavom korizme vjernici se sjedinjuju s Kristovim otajstvom četrdesetodnevnog posta u pustinji i pobjede nad sotonom. Dopustivši da bude kušan od zloduha, htio je posvijestiti da takve kušnje u životu zaista postoje i poručiti da će oni koji ga žele slijediti prolaziti kroz iste, no ne trebaju se plašiti jer ih je i sam nadvladao. Pobijedio je sve tri kušnje navodeći riječi Svetoga Pisma, pa i od svakog čovjeka očekuje da će snagom Božje riječi pobijediti zajedničkoga neprijatelja.

Drugi dio molitve ističe molbu za napredovanje u spoznavanju Isusa Krista, ne samo njegovih riječi i djela, nego sve bolja spoznaja i po tome ulazak u Kristovo otajstvo. Ono označava Božja spasenjska djela koja u Kristu dosežu vrhunac, a Duh Sveti jedini može pomoći u spoznaji Kristova otajstva. S obzirom da je Božje spasenje upućeno svim ljudima, zajednica vjernika obvezna je to otajstvo čuvati, širiti i naviještati.⁸⁹ Upravo liturgija pridonosi i osposobljuje vjernike da budu Kristov znak na zemlji. Krist je ostavio primjer da idemo njegovim stopama, plodove spasonosnog djelovanja imamo u Crkvi i na nama je da *dostojnim življenjem slijedimo odnosno*

⁸⁶ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis, 2002., 206.; GeV, br. 104.

⁸⁷ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod. Godina ABC*, Zagreb, 2004., 57.

⁸⁸ M. DANČUO, Odnos grijeha i oprostjenja u liturgijskome slavlju. Primjeri iz liturgijske euhologije, u: *Živo vrelo* 37(2020.)2, 10-17., ovdje 11.

⁸⁹ Usp. Otajstvo, u: A. STARIĆ (prir.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 799-801.

*postignemo njegove učinke (effectus eius digna conversatione sectemur).*⁹⁰ Zbog toga je korizma prikladna za duhovne vježbe, pokornička bogoslužja, odricanje kroz post i milostinju, a sve bi to trebalo omogućiti napredovanje u spoznaji Isusa Krista i nasljedovanje njegova primjera.

2.3.2. Darovna (Super oblata)

Predvoditelj slavlja svečano poziva na molitvu: *Molite, braćo...*, naglašavajući da se radi o Kristovoj i našoj žrtvi. Umjesto završnog *Amen – tako neka bude* narod taj poziv potvrđuje željom da Gospodin misnu žrtvu primi *na hvalu i slavu svojega imena i na korist nama i čitavoj svojoj svetoj Crkvi.*⁹¹ Potom slijedi darovna molitva koja zaključuje obred pripreve darova i uvodi u euharistijsku molitvu, a zajednica se pridružuje poklikom *Amen*.

*Fac nos, quaesumus, Domine, his muneribus offerendis convenienter aptari, quibus ipsius venerabilis sacramenti celebramus exordium.*⁹²

*Gospodine, prinosimo ti kruh i vino za žrtvu što je slavimo na početku korizme. S tim darovima uključi i nas u predanje svoga Sina Isusa Krista.*⁹³

Slaveći spomen-čin Kristove žrtve vjernici prinose darove kruha i vina koji su njegovim riječima i snagom Duha Svetoga pretvoreni u Tijelo i Krv. U Isusovim očima materijalna žrtva ima vrijednost samo ako je izraz nutarnje, duhovne žrtve koja se sastoji u vršenju volje Božje.⁹⁴ Kao što je Ocu prinio savršenu žrtvu, tako i vjernike poziva vršiti volju njegova Oca i po tome prinosti Bogu duhovnu žrtvu. Zajedništvo kruha i vina u euharistijskom slavlju otvara sakramentalnoj promjeni sav čovjekov život. U darovnoj molitvi molimo da nas misna žrtva zahvati i ojača za duhovnu borbu koju započinjemo s Isusom. Odlika kruha je da bude razlomljen i razdijeljen da bi se njime gradilo jedinstvo. Zato Isus nije pristao pretvoriti kamenje u kruh, nego se poslužio darom Riječi Božje, kako bi pokazao da je najveće čudo u dijeljenju.

⁹⁰ Usp. M. KIRIGIN, *Pomolimo se*, 105.

⁹¹ Usp. M. KIRIGIN, *Po Kristu. Amen*, Tkon-Ćokovac, 1993., 6.

⁹² *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II...*, 206.; GeV, br. 91.

⁹³ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod. Godina ABC*, 58.

⁹⁴ Usp. Z. PAŽIN, *Osnove liturgike. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2013., 7.

Prinošenje kruha i vina za euharistijsku žrtvu izražava duhovnu žrtvu vjernika koji sebe zajedno s Kristom žele prinijeti kao dragocjenu žrtvu.⁹⁵ Darovi govore što se traži kroz četrdesetodnevni korizmeni hod. Iako vjernici prinose, za tu ih službu sam Bog mora učiniti prikladnima. Kao što se i jedno i drugo pripremaju pečenjem ili vrenjem, tako i u svakom pojedincu mora izgorjeti sve Boga nedostojno. Kruh, njegova sabranost od zrnja, razlomljenost i razdijeljenost uče o Kristovoj poniznosti, predanju i žrtvi. Slavljenje euharistije priprema za spremnost prihvatiti *sudbinu kruha* te omogućava preobrazbu života u novinu koju je Krist pripremio.⁹⁶

Krist odgovara na izazove kojima se prvi čovjek pokorio, želeći pokazati kako se ponašati u kušnjama. Odbijajući sebe staviti u središte, upućuje na Drugoga, Oca koga je dozvati u pomoć i pozvati se na njegove, Duhom Svetim, nadahnute riječi. Pobjedom nad sotonom ostvario je sliku čovječanstva, utemeljenoga na vjernosti Bogu, njegovoj volji i riječi. Kao što je sam svladao napasti već na početku javnog života i djelovanja i nas poziva prihvatiti duhovnu borbu početkom korizmenog vremena. Molitva ističe Isusovo predanje Ocu. Pun pouzdanja u Božju ljubav, riječima „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj“ (Lk 23, 46) pokazuje čvrstu odluku: *predaje* se Ocu u činu potpunog predanja. Po uzoru na Krista, dužni smo s predanjem i strahopoštovanjem služiti Bogu te prihvaćajući ga kao *kruh života* biti spremni lomiti se za život svijeta i izgradnju njegova kraljevstva.⁹⁷

2.3.3. Predslovlje (Praefatio)

Predslovlje je kao uvodni dio euharistijske molitve djelo zahvaljivanja. Svećenik u ime naroda slavi Boga, iskazuje mu hvalu za djelo spasenja ili vid spasenja koji se, ovisno o danu, posebno slavi. Prvi dio predslovlja je općenita zahvala Bogu, u drugom se ističu razlozi zahvalnosti, a treći dio predstavlja prijelaz anđeoskoj pjesmi *Svet*.⁹⁸

Nepromjenjivi trostruki poklik: *Gospodin s vama!, Gore srca, Hvalu dajmo Gospodinu Bogu našem!* izgovara svećenik, potičući zajednicu da se uključi u molitvu

⁹⁵ Usp. Z. PAŽIN, Liturgijska sakramentologija, 116.

⁹⁶ Usp. A. CRNČEVIĆ, Kruh razlomljen za život svijeta. O značenjima kruha u liturgijskome zajedništvu Crkve, u: *Živo vrelo* 31(2014.)10, 2-11., ovdje 5.

⁹⁷ Usp. M. KIRIGIN, *Po Kristu. Amen*, 73; A. CRNČEVIĆ, Kruh razlomljen za život svijeta. O značenjima kruha u liturgijskome zajedništvu Crkve, 5.

⁹⁸ Usp. M. KIRIGIN, *Moja misa*, Tkon-Čokovac, 2001., 31.

hvale. Poklik *Gospodin s vama* posvjetećuje da je Krist otajstveno prisutan, a zajednica se poziva uzdići i predati Gospodinu srce. Izričaji *Dostojno je i pravedno, pravo i spasonosno* otkrivaju da se u euharistijskoj molitvi prepoznaje identitet kršćanina i identitet kršćanske molitve.⁹⁹

*Vere dignum et iustum est (...) per Christum Dominum nostrum. Qui quadraginta diebus, terrenis abstinens alimentis, formam huius observantiae ieiunio dedicavit, et, omnes evertens antiqui serpentis insidias, fermentum malitiae nos docuit superare, ut, paschale mysterium dignis mentibus celebrantes, ad pascha demum perpetuum transeamus. Et ideo...*¹⁰⁰

*Uistinu (...) po Kristu našem Gospodinu. On je četrdeset dana postio i tako posvetio našu korizmu pokoru; nadvladao je đavolske napasti i nama pokazao kako izbjeći zamkama Zloga, da dostojno slavimo uskrsna otajstva te jednom prispijemo k vječnome Vazmu. I stoga...*¹⁰¹

Direktorij definira post kao pobožnu vježbu kojom se čovjek oslobađa potreba zemaljskoga života kako bi otkrio potrebe koje dolaze s neba.¹⁰² Njime čovjek želi kontrolirati vlastite nagone ili zle sklonosti, no temeljno obilježje posta zapravo je napor oko odnosa s Bogom. Razlog Isusovog četrdesetodnevog posta u pustinji je priprava za djelo koje mu je Otac povjerio kako bi bio potpuno slobodan prihvatiti Očevo poslanje.¹⁰³ Pobijedio je napasnika za nas: „Nemamo takva Velikog svećenika koji ne bi mogao biti supatnik u našim slabostima, nego koji je u svemu iskušán kao i mi, osim u grijehu.“ (Heb 4, 15) Ostao je vjéran Bogu, nadvladao kušnje, pokazavši da ih možemo pobijediti ako znamo posložiti prioritete.

Isus svakodnevno, a posebno u vrijeme korizme, poziva na put obraćenja i svetosti. Premda ni u čemu podložán grijehu i sam prihvaća obraćenje života, ostavlja sve i kreće u susret s Ocem. Pokora je put prema susretu, stvarnosti Kristove Pashe koja

⁹⁹ Usp. A. CRNČEVIĆ, Uistinu, dostojno je i pravedno. Poticaži za razumijevanje „Predslovlja“, u: *Živo vrelo* 23(2006.)7, 34-35., ovdje 35.

¹⁰⁰ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II...*, 207.

¹⁰¹ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod. Godina ABC*, 58.

¹⁰² KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Zagreb, 2003., br. 126.

¹⁰³ Usp. A. CRNČEVIĆ, Post je božanska mjera odnosâ. O kršćanskoj duhovnosti posta, u: *Živo vrelo* 29(2012.)2, 8-11., ovdje 10.

uspostavlja ono grijehom ranjeno zajedništvo s Bogom i osposobljava za novo.¹⁰⁴ Čovjekov korizmeni hod, označen pokorom i željom za obnovom, dobiva smisao u susretu prema kojemu ide. Cilj hoda nije samo doći do svetkovine Vazma, nego biti uvedeni u Kristovo vazmeno otajstvo. Kako bi ušli u nebesku radost i slavu Vazma moramo uzeti vlastiti križ odnosno krenuti putem obraćenja, čišćenja i prosvjetljenja. Tako korizmena pokora donosi dvostruki blagoslov, upravo ono za što molimo u predslavlju: *dostojno slavljenje uskrsnog otajstva i ulazak u nebesku, vječnu slavu*. Na koncu predslavlja zajedno s anđelima pjevamo Bogu ističući njegovu svetost, veličanstvo i moć. Povezujući liturgijsku anđeosku pjesmu neba i zemlje, zemaljska se liturgija živi kao dio eshatona, konačnoga ispunjenja spasenja (i obrnuto).¹⁰⁵

2.3.4. Popričesna (Post Communionem)

Popričesna molitva slijedi nakon obreda pričesti i u osnovnom obliku je čin zahvale. Osim zahvale, govori o vrijednosti plodova koje euharistija donosi. Popričesna molitva je *molitva dovršenja* misnog slavlja te poticaj da se i nakon blagovanja Kristova tijela euharistija nastavi, izvršava i dovršava u svakodnevici pojedinog vjernika.¹⁰⁶ Kao i kod zborne, predsjedatelj poziva na molitvu zazivom *Pomolimo se*, u ime cijele zajednice moli popričesnu molitvu, a narod je potvrđuje poklikom *Amen*.

*Caelesti pane refecti, quo fides alitur, spes provehitur et caritas roboratur, quaesumus, Domine, ut ipsum, qui est panis vivus et verus, esurire discamus, et in omni verbo, quod procedit de ore tuo, vivere valeamus.*¹⁰⁷

*Gospodine, nasitio si nas kruhom s neba. Njime se vjera hrani, nada krijepi, ljubav jača. Nauči nas, molimo te, gladovati za Isusom Kristom, kruhom živim i pravim, i živjeti od svake riječi što izlazi iz tvojih usta.*¹⁰⁸

¹⁰⁴ Usp. A. CRNČEVIĆ, I. ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije: teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, 385.

¹⁰⁵ Usp. I. ŠAŠKO, Anđeli u liturgijskim slavljinama. Tragovi *legis orandi*, u: *Živo vrelo* 26(2009.)13, 12-15., ovdje 13.

¹⁰⁶ Usp. M. KIRIGIN, *Po Kristu. Amen*, 10.

¹⁰⁷ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II...*, 207.

¹⁰⁸ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod. Godina ABC*, 58.

Molitva naglašava vezu između svete pričesti i bogoslovnih kreposti: vjere, nade i ljubavi, ulivenih na krštenju. S obzirom na to da im je Bog izvor, dolaze s neba poput kruha koji smo blagovali. Sam Isus kaže da je on kruh koji silazi s neba i daje život svijetu (usp. Iv 6, 33. 35), ali kruh za vječni, božanski život. Pružajući sebe, svoj božanski život, poučava da u zajedništvu s njim sve dobiva novi okus. On je kruh koji se milosno prima, a blagujući ga hranimo vjeru, krijepimo nadu i jačamo ljubav. Zato je bitno nakon pričesti moliti Isusa da nam umnoži vjeru, učvrsti ufanje i usavrši ljubav. Ostvarit će to ovisno koliko nastojimo naučiti i upoznati vrijednost euharistijskog kruha i vina.

Molimo Boga da nas nauči gladovati za Isusom Kristom odnosno nebeskom hranom (*esurire discamus*). Kao što je kruh potreban tijelu, tako je i Božja riječ potrebna duši. Ističe to i Konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*: „Tolika je sila i moć u riječi Božjoj da je ona uporište i životna snaga Crkvi, (...) jedrina vjere, hrana duši, čisto i nepresušno vrelo duhovnoga života.“¹⁰⁹ Vođen riječima Svetoga pisma „Ne živi samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta“ (Mt 4, 4), čovjek poseže za postom kako bi gladovao za hranom koju nalazi u Bogu.¹¹⁰ Odlučivši se postiti, usmjeriti pozornost na odnos s Bogom, otkriva glad za Bogom, izvorom života. Iskustvo posta pokazuje mu da je post hrana za život vjere koja se živi u gladi i čežnji za Isusom Kristom, pravim i živim kruhom.

¹⁰⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi*, 18. studenoga 1965., br. 21, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1993. (=DV).

¹¹⁰ Usp. A. CRNČEVIĆ, *Post je božanska mjera odnosâ. O kršćanskoj duhovnosti posta*, 8.

Zaključak

U radu smo se pobliže upoznali s drevnim blagom Crkve – katekumenatom, s osobitim naglaskom na drugi stupanj: obred izbora ili upisa imena. Budući da katekumenat vežemo uz vrijeme korizme, rad je započeo govorom o nastanku i formiranju korizme. Vidjeli smo kako se broj dana priprave za Vazam mijenjao, a u 4. stoljeću ustalio na današnjih četrdeset dana. Broj od četrdeset dana nije slučajna, već u sebi nosi biblijsku simboliku. Od tada korizma započinje na Čistu srijedu - Pepelnicu i traje sve do Velikog četvrtka.

U prvim stoljećima Crkve, katekumenat se razvijao i prilagođavao prilikama crkvenog života, a svoje zlatno doba doživio je u 4. stoljeću. Hipolit Rimski prvi donosi strukturu katekumenata po stupnjevima. Osim njega spomenuli smo i druge opise organiziranog katekumenata (Tertulijan, Ćiril Jeruzalemski, Ivan Zlatousti, Ambrozije, Poslanica Ivana Đakona, Gelazijev sakramentar). Opisali smo i tijekom obreda krštenja odraslih prema Rimskom obredniku iz 1929. godine. Zatim smo prikazali važeći Red pristupa odraslih u kršćanstvo po stupnjevima koji su obilježeni bogoslužnim obredima: primanje među oglašeničke, izbor ili upis imena te slavljenje sakramenata. Ukratko smo obradili svaki stupanj zasebno, iznoseći prvo napomene, a onda i obred pojedinih stupnjeva.

U drugom dijelu detaljnije smo razradili bogoslužje Prve korizmene nedjelje na kojem se redovito slavi obred izbora ili upisa imena. Nakon uvodnih napomena, opisali smo tijekom obreda prema važećem Redu pristupa odraslih u kršćanstvo. Uz to smo analizirali zaključne molitve obreda u kojima se ističe molba upravljena Bogu da se smiluje izabranicima, udijeli im svoju milost te ih prati kroz čitav katekumenski hod. Potom smo obradili misna čitanja koja tematikom odgovaraju slavlju Prve korizmene nedjelje. U prvom čitanju vidjeli smo kako su praroditelji uživali Božju brigu, ali su pred prvom kušnjom posrnuli i tako svijet „zarazili“ grijehom. Za razliku od njih, drugo čitanje i evanđelje prikazuju sveopću ljudsku grešnost koju je Isus kao novi Adam izliječio odnosno pobijedivši Zloga oslobodio čovjeka ropstva grijeha, darujući mu sve ono što je izgubljeno neposluhom prvoga Adama.

U posljednjem dijelu rada obradili smo misne molitve, općenito o njima te tumačenje svake zasebno. Molitve podsjećaju na Isusov četrdesetodnevni post i napastovanje u pustinji. Zborna molitva ističe prikladnost korizme za obraćenje i upoznavanje Isusa Krista, a onda i napretka u spoznavanju i nasljedovanju. U darovnoj molitvi govori se o važnosti dijeljenja i predanja po uzoru na Kruh života, dok predslavlje definira smisao i važnost posta i pokore radi dostojnog slavljenja uskrsnog otajstva. Popričesna molitva pokazuje vrijednost Božje riječi kao jedine prave hrane ljudskoj duši.

Zaključno možemo reći da smo kroz prikaz liturgijskog slavlja Prve nedjelje korizme (ciklus „A“) uvidjeli važnost Boga u životu svakog čovjeka. Čitanja i molitve pokazali su da nas sotona kuša u svim prilikama. Ukoliko se više opredjeljujemo za duhovni život, veći je i njegov pritisak. Katekumenat je izrazito važna životna odluka, no na tom putu uzor i snaga je Krist. Stoga se izabranici, ali i svi vjernici trebaju odlučiti za službu Bogu.

Literatura

- ADAM, A., *Slaviti crkvenu godinu. Povijest i značenje nakon liturgijske obnove*, Sarajevo, 2003.
- AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986.
- BODROŽIĆ, I., Ogoljeli Sotona – razmišljanje uz 1. korizmenu nedjelju (A), u: <https://www.vjeraidjela.com/ogoljeli-sotona-razmisljanje-uz-1-korizmenu-nedjelju-a/>.
- BROWN, R. E., *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008.
- BRUCE, F. F., *Rimljanima. Tumačenje Pavlove poslanice Rimljanima*, Novi Sad, 1983.
- CRNČEVIĆ, A., Kruh razlomljen za život svijeta. O značenjima kruha u liturgijskome zajedništvu Crkve, u: *Živo vrelo* 31(2014.)10.
- CRNČEVIĆ, A., Liturgijski poziv „Pomolimo se“, u: *Živo vrelo* 34(2017.)4.
- CRNČEVIĆ, A., ŠAŠKO, I., *Na vrelu liturgije: teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, Zagreb, 2009.
- CRNČEVIĆ, A., Post je božanska mjera odnosâ. O kršćanskoj duhovnosti posta, u: *Živo vrelo* 29(2012.)2.
- CRNČEVIĆ, A., Uistinu, dostojno je i pravedno. Poticaji za razumijevanje „Predslovlja“, u: *Živo vrelo* 23(2006.)7.
- ČATIĆ, I., Drugi izvještaj o stvaranju – stvaranje muškarca i žene (Post 2, 4b – 25), u: <https://www.vjeraidjela.com/drugi-izvjestaj-o-stvaranju-stvaranje-muskarca-i-zene-post-24b-25/>.
- ČATIĆ, I., Prva nedjelja korizme, u: <http://svetopismo.net/2014/03/06/1-nedjelja-korizme/>.
- ČATIĆ, I., *Uvod i egzegeza NZ, III: Pavlove i ostale poslanice. Skripta za internu upotrebu studenata*, Đakovo.
- ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, Split, 2005.
- DANČUO, M., Odnos grijeha i oprostjenja u liturgijskome slavlju. Primjeri iz liturgijske euhologije, u: *Živo vrelo* 37(2020.)2.
- Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, Zagreb, 2003.
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi*, u: Dokumenti, Zagreb, 1993.
- DUDA, B., *Sijač je Sin Čovječji. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska 1. Godina A*, Zagreb, 1989.

- DUGANDŽIĆ, I., *Poslanica Rimljanima. Uvodna pitanja, prijevodi i komentar Poslanice Rimljanima*, Zagreb, 2018.
- FRANCE, R. T., *Matej. Tumačenje evanđelja po Mateju*, Novi Sad, 1987.
- GELINEAU, J., *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, Zagreb, 1973.
- HARRINGTON, D. J., VIVIANO, B. V., KARRIS, R. J., DILLON, R. J., PERKINS, PH., *Komentar Evanđelja i Djela apostolskih*, Sarajevo, 1997.
- Ioannes Diaconus Epistola ad Senarium* (PL 59, 399-408).
- IVAN ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Makarska, 2000.
- JEDIN, H. (ur.), *Velika povijest Crkve. Od praopćine do ranokršćanske velecркve*, I, Zagreb, 1971.
- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, Zagreb, 1996.
- Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.
- KIRIGIN, M., *Moja misa*, Tkon-Ćokovac, 2001.
- KIRIGIN, M., *Po Kristu. Amen*, Tkon-Ćokovac, 1993.
- KIRIGIN, M., *Pomolimo se*, Tkon-Ćokovac, 1992.
- LEON-DUFOUR, X. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1988.
- LUJIĆ, B., *Naviještati Boga milosrđa u današnjem vremenu Propovijedi za svetkovine i blagdane*, Zagreb, 2016.
- MACDONALD, W., *Komentar Novoga zavjeta*, Zagreb, 1997.
- MANDAC, M., Krsno otajstvo u otačko doba, u: *Služba Božja* 52(2012.)2.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eocumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis, 2002.
- MOHLBERG, L. C. (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Roma, 1981.
- Nedjeljni i blagdanski misal. Godina ABC*, Zagreb, 2004.
- NEMET, L., *Teologija stvaranja*, Zagreb, 2003.
- PAŽIN, Z., Božić i Bogojavljenje, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 142(2014.)12.
- PAŽIN, Z., *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo, 2018.
- PAŽIN, Z., *Liturgijsko vrijeme i prostor. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2014.
- PAŽIN, Z., Milostinja, molitva, post. Liturgijski sadržaji Pepelnice kao početka korizme, u: *Bogoslovska smotra* 70(2000.)3-4.

- PAŽIN, Z., *Osnove liturgike. Nacrt predavanja*, Đakovo, 2013.
- PAŽIN, Z., *Uvođenje odraslih u kršćanstvo*, Čepin, 1996.
- PERIĆ, P., RADIĆ, D., Dijalektika „prvoga Adama“ i „posljednjega Adama“ u antropologiji apostola Pavla, u: *Bogoslovska smotra* 85(2015.)4.
- REBIĆ, A., *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996.
- REBIĆ, A., Teološki pogledi na stvaranje čovjeka, u: *Bogoslovska smotra* 40(1970.)4
- Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa a oblašću svetoga G. N. pape Pija IX., udešen prema Zakoniku kanonskoga prava, po tipskom izdanju rimskom*, Zagreb, 1929.
- Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II. Vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, Zagreb, 1974.
- STARIĆ, A. (prir.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009.
- ŠAŠKO, I., Anđeli u liturgijskim slavljinama. Tragovi *legis orandi*, u: *Živo vrelo* 26(2009.)13.
- TERTULIJAN, *Spis o krstu*, Zagreb, 1981.
- TOMIĆ, C., *Prapovijest spasenja*, Zagreb, 1977.
- ZAGORAC, V., *Krist posvetitelj vremena*, Zagreb, 1996.
- ZAGORAC, V., *Vazmeni homilijar. Liturgijske propovjedi vazmenog kruga crkvene godine*, Zagreb, 1999.
- ZOVKIĆ, M., *Matejevo evanđelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A*, Zagreb, 1995.
- ZOVKIĆ, M., *Riječ Božja u liturgiji Crkve. Komentar nedjeljnih čitanja – A*, Zagreb, 2007.